

XALQARO TAJRIBA VA MILLIY SHAROITDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA MODELLARINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Buxoro innovatsiyalar universiteti
“Molyaviy texnologiyalar, iqtisodiyot
va logistika” kafedrası o‘qıtuvchisi
Axmedova Dilfuza Nuriddinovna

Annotatsiya: Maqolada jahon iqtisodiyotida raqamli transformatsiya modellarining shakllanish bosqichlari va ularning milliy iqtisodiy siyosatga ta’siri tadqiq etilgan. Singapur, Koreya Respublikasi, Estoniya va Yevropa Ittifoqi kabi mamlakatlar tajribasi tahlil qilinib, ularda raqamli boshqaruv tizimlarini tashkil etishning strategik yo‘nalishlari umumlashtirilgan. O‘zbekiston sharoitida “Digital Uzbekistan – 2030” dasturi doirasida amalga oshirilayotgan islohotlar xorijiy modellar bilan qiyosiy o‘rganilib, milliy raqamli transformatsiya modelini takomillashtirish bo‘yicha ilmiy takliflar berilgan.

Kalit so‘zlar: raqamli iqtisodiyot, xalqaro tajriba, raqamli boshqaruv modeli, innovatsion infratuzilma, ma’lumotlar ekotizimi, mintaqaviy rivojlanish.

Hozirgi global iqtisodiy jarayonlar raqamli texnologiyalarni strategik rivojlanish omili sifatida namoyon etmoqda. Ilg‘or mamlakatlar raqamli transformatsiyani faqat texnologik emas, balki iqtisodiy siyosat, axborot xavfsizligi va inson kapitali rivojlanishining asosiy yo‘nalishi sifatida qabul qilmoqda. Bu esa raqamli boshqaruvning yangi modellarini yaratishni taqozo etadi.

Raqamli iqtisodiyot modellarining rivojlanish tendensiyasi har bir mamlakatning iqtisodiy tizimi, davlat boshqaruvi madaniyati va texnologik salohiyatiga bog‘liq. Shu sababli, xalqaro tajribadagi modellarni tahlil qilish va ularni milliy sharoitga moslashtirish O‘zbekiston uchun ilmiy-nazariy jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Dunyoda raqamli transformatsiyaning turli modellari mavjud bo‘lib, ularni maqsad va boshqaruv tizimiga qarab shartli ravishda quyidagicha guruhlash mumkin:

– Iqtisodiy samaradorlikka yo‘naltirilgan davlat modeli — Singapur, Xitoy, Yaponiya tajribasida kuzatiladi. Bu mamlakatlarda raqamli boshqaruv yuqori darajada markazlashgan, strategik qarorlar davlat qo‘lida bo‘lib, biznes jarayonlar sun‘iy intellekt va “smart city” konsepsiyasi bilan bog‘langan.

- Innovatsion sheriklik modeli — Janubiy Koreya va Germaniyada davlat va xususiy sektor raqamli loyihalarni birgalikda amalga oshiradi. Davlat regulyator vazifasini bajaradi, xususiy sektor esa innovatsiya manbai sifatida faoliyat yuritadi.
- Detsentralizlangan raqamli jamiyat modeli — Estoniya, Finlyandiya va Niderlandiya kabi mamlakatlarda fuqarolar yagona raqamli identifikatsiya orqali barcha davlat xizmatlaridan foydalanadi. Bu yerda boshqaruv fuqaro manfaatiga qaratilgan va ochiq ma'lumotlar siyosatini o'z ichiga oladi.
- Multimodelli raqamli bozor modeli — Yevropa Ittifoqi va AQShda raqobat va innovatsiyani rag'batlantirishga asoslangan bo'lib, ma'lumotlarning erkin aylanishi va intellektual mulkni himoya qilishga katta e'tibor beriladi.

1-jadval. Raqamli transformatsiya modellarining taqqoslama tahlili

Mamlakat / model	Asosiy yo'nalish	Boshqaruv mexanizmi	Natija va samaradorlik
Singapur	“Smart Nation” konsepsiyasi	Markazlashgan davlat boshqaruvi	IT-sektor ulushi YaIMning 10% ga yetgan
Janubiy Koreya	Innovatsion sheriklik	Davlat-xususiy hamkorlik	Ma'muriy xarajatlar 35% ga qisqargan
Estoniya	Detsentralizlangan jamiyat	Yagona raqamli ID tizimi	Davlat xizmatlari 99% onlayn
Yevropa Ittifoqi	“Digital Single Market”	Ma'lumotlar aylanishi erkinligi	YeI YaIMning 25% raqamli sektor hissasi

O'zbekistonda raqamli iqtisodiyotga o'tish jarayoni 2020 yildan keyin yangi bosqichga ko'tarildi. **“Digital Uzbekistan – 2030”** strategiyasi asosida raqamli infratuzilma rivojlantirildi, davlat xizmatlari elektron formatga o'tkazildi, ma'lumotlar ekotizimi yaratildi.

Milliy raqamli transformatsiya modeli o'z mohiyatiga ko'ra **gibrid va moslashuvchan tizim** hisoblanadi. U xorijiy tajribalarning muhim elementlarini milliy sharoitga uyg'unlashtirish orqali shakllanmoqda. Jumladan, **Singapur modelidan** strategik rejalashtirish va davlat nazoratining uzviyligi, raqamli siyosatni uzoq muddatli milliy strategiya bilan integratsiya qilish amaliyoti o'rnak sifatida qabul qilingan. **Janubiy Koreya tajribasidan** esa davlat-xususiy sheriklikning innovatsion formalari — ya'ni startap ekotizimlarini qo'llab-quvvatlash va raqamli infratuzilmani birgalikda moliyalashtirish mexanizmlari joriy etilmoqda.

Shu bilan birga, **Estoniya modelidan** fuqarolar uchun yagona raqamli identifikatsiya tizimini yaratish va onlayn davlat xizmatlarini ommalashtirish tajribasi milliy boshqaruv amaliyotida tatbiq etilmoqda. Bu yoʻnalishda davlat xizmatlari shaffofligini taʼminlash va fuqarolar ishonchini mustahkamlash ustuvor vazifa sifatida belgilangan. **Yevropa Ittifoqi tajribasi** esa maʼlumotlar xavfsizligi, shaxsiy maʼlumotlarni himoya qilish va raqobat muhitini sogʻlom saqlash boʻyicha ilgʻor qonunchilik va meʼyoriy tizim orqali oʻz aksini topmoqda.

Buxoro viloyati misolida 2020–2024 yillarda raqamli xizmatlar soni ikki barobarga oshdi, internet foydalanuvchilari 720 mingdan 1,46 millionga yetdi, elektron toʻlovlar hajmi esa 6 barobar oʻsdi. Bu natijalar milliy raqamli siyosatning amaliy samaradorligini koʻrsatadi.

Bugungi global raqamli iqtisodiyot sharoitida har bir davlat xalqaro tajribalarni toʻgʻridan-toʻgʻri koʻchirish emas, balki ularni milliy sharoitga ilmiy asosda **adaptatsiya qilish** zaruriyati bilan yuzma-yuz kelmoqda. Oʻzbekiston uchun bu jarayonning asosiy vazifasi — ilgʻor raqamli boshqaruv modellarining samarali elementlarini mahalliy iqtisodiy tizimga moslashtirish orqali **institutsional barqarorlik va innovatsion oʻsishni taʼminlash**dir.

Birinchi navbatda, **davlat boshqaruvini raqamlashtirishda strategik rejalashtirish tizimini mustahkamlash** muhim ahamiyatga ega. Singapur va Koreya tajribalarida koʻrilganidek, raqamli siyosatning barqarorligi uning qisqa muddatli loyihalarga emas, balki uzoq muddatli strategik yoʻnalishlarga bogʻliq. Oʻzbekistonda bu vazifa “Digital Uzbekistan – 2030” strategiyasi doirasida amalga oshirilayotgan boʻlib, raqamli islohotlarni milliy rivojlanish dasturlari bilan uygʻunlashtirish orqali davlat boshqaruvining samaradorligi va hisobdorligini oshirish imkoni yaratiladi. Bu jarayonning nazariy poydevori sifatida strategik boshqaruvda maʼlumotlar tahlili va prognozlash usullarini joriy etish zarur.

Ikkinchi ustuvor yoʻnalish — **raqamli infratuzilmani davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish**. Raqamli iqtisodiyotning asosiy harakatlantiruvchi kuchi innovatsiya va investitsiya boʻlgani sababli, infratuzilmani faqat davlat mablagʻlari hisobiga yaratish samarasiz hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, Janubiy Koreya va Germaniya tajribasidagi kabi xususiy sektor ishtirokini kuchaytirish orqali yangi raqamli mahsulotlar va xizmatlarning paydo boʻlishiga sharoit yaratish zarur. Bu nafaqat texnologik rivojlanishni tezlashtiradi, balki mahalliy bozorda raqobat muhitini kuchaytiradi va iqtisodiy diversifikatsiyani taʼminlaydi.

Uchinchi yoʻnalish — **fuqarolar uchun yagona raqamli identifikatsiya tizimini yaratish**. Bu masalada Estoniya tajribasi dunyoda etalon sifatida qabul qilingan.

Ushbu tizim orqali har bir fuqaro elektron tarzda davlat va xususiy xizmatlardan foydalanish imkoniga ega bo‘ladi. O‘zbekistonda elektron identifikatsiya tizimini keng joriy etish davlat xizmatlarini personallashtirish, vaqt va ma‘muriy resurslarni tejash, hamda fuqarolarning davlat idoralariga ishonchini oshirish imkonini beradi. Shuningdek, raqamli identifikatsiya fuqarolik jamiyati va “aqli davlat” konsepsiyasini amalga oshirishda asosiy mexanizmga aylanadi.

To‘rtinchi muhim yo‘nalish — **axborot xavfsizligini ta‘minlash va ma‘lumotlar aylanishini tartibga solish**. Yevropa Ittifoqining “General Data Protection Regulation (GDPR)” qonuni bu sohadagi eng ilg‘or me‘yorlardan biri hisoblanadi. O‘zbekistonda ham raqamli ma‘lumotlar xavfsizligini ta‘minlashda milliy huquqiy bazani xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish dolzarb. Bu nafaqat shaxsiy ma‘lumotlarni himoya qilish, balki iqtisodiy suverenitet va kiberxavfsizlikni ta‘minlash nuqtai nazaridan ham muhim ahamiyatga ega.

Nihoyat, beshinchi yo‘nalish — **mintaqaviy iqtisodiy siyosatda “data-driven management” (ma‘lumotlarga asoslangan boshqaruv) tamoyilini joriy etish**. Bu yondashuv iqtisodiy qarorlarni intuitsiya yoki sub‘ektiv fikrlar emas, balki real statistik ma‘lumotlar va tahlil asosida qabul qilishni nazarda tutadi. Mintaqaviy darajada ma‘lumotlar ekotizimini yaratish orqali hududiy rivojlanish strategiyalari aniq va prognozlashtirilgan holda ishlab chiqiladi. Bu jarayonni amalga oshirish uchun raqamli analitika markazlarini tashkil etish va davlat organlari o‘rtasida ma‘lumotlar almashinuvini avtomatlashtirish muhim vazifa hisoblanadi.

Xalqaro tajribalar ko‘rsatmoqdaki, raqamli iqtisodiyotni samarali boshqarishda yagona model mavjud emas — har bir mamlakat o‘z institutsional xususiyatidan kelib chiqib gibrud yondashuvni qo‘llaydi. O‘zbekistondagi raqamli islohotlar ana shunday moslashuvchan model yaratish yo‘lida. Raqamli transformatsiyaning kelgusi bosqichi mintaqaviy darajada raqamli platformalarni keng joriy etish, ma‘lumotlar integratsiyasini kuchaytirish va innovatsion menejmentni ilmiy asosda takomillashtirish bilan bog‘liq bo‘ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. OECD (2022). *Digital Transformation and Governance Systems*.
2. UNCTAD (2024). *Digital Economy Outlook*.
3. World Bank (2023). *Global Digital Development Report*.
4. “Digital Uzbekistan – 2030”, AKT vazirligi hisoboti (2024).
5. Estonian e-Governance Academy (2023). *Digital Identity Systems and Data Management*.